

ZYGMUNT GAŁECKI
Lublin

EKSPRESYWNE DŹWIĘCZNE H W POLSKICH GWARACH NA PODLASIU

Dźwięczne *h* w pozycjach niezależnych, przeciwstawione bezdźwięcznemu *χ*, mają Polacy pochodzący z Kresów wschodnich lub mieszkający na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim, gdzie polszczyzna styka się bezpośrednio z językiem ukraińskim lub białoruskim¹. Mają je także Polacy z pogranicza polsko-morawskiego, gdzie występuje ono pod bezpośrednim wpływem języka czeskiego². Dotyczy to zarówno mówiących gwarą, jak i posługujących się językiem literackim³, bo cechy fonetyczne są najtrwalszym, najtrudniejszym do wyzbycia się składnikiem mówienia.

¹ To przeciwstawienie może być tylko fonetyczne, jak w opisywanych gwarach, lub fonologiczne, jak np. w gwarach biłgorajskich. Zob. J. M a z u r. *Gwary okolic Biłgoraja*. Cz. 1: *Fonologia*. Wrocław 1976 s. 74, 110-113. O polskim *h* pisał kilkakrotnie K. Nitsch w artykułach: *Tylnojęzykowe i krtaniowe "ch", "h"*. "Prace Filologiczne" 12:1927 s. 257-259; *Uwagi o polskim systemie głoskowym: "h" i "f"*. "Język Polski" 18:1933 s. 124-127, 20:1935 s. 139-141; *O polskich "h"*. "Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń PAU" 52:1951 s. 287-291. Przedruk tych prac w: K. N i t s c h. *Wybór pism polonistycznych*. T. 1. Wrocław 1954 s. 165-178.

K. Nitsch uporządkował zamieszanie panujące w polskiej fonetyce, a wynikające z fonetycznej wieloznaczności litery *h*. O dźwięcznym *h* pisał: "Genetycznie mamy tu w polszczyźnie 3 grupy wyrazów. – Tylko w jednej z nich mamy pierwotnie spółgłoskę dźwięczną, zasadniczo krtaniową, mianowicie w zapożyczeniach mało- i białoruskich, u wschodnich kresowców do dziś żywą; tylko dla nielicznych Polaków można to przyjąć jako żywe też w zapożyczeniach czeskich, bo *hardy* to już od dawna wyraz ogólnopolski, a nigdy chyba w słowackich, bo *górska hala* przeszła do ogólnej polszczyzny z dialektu podhalańskiego nie znającego dźwięcznego *h* [...]" (*Wybór pism polonistycznych* s. 174).

Zob. też: S. U r b a Ń c z y k. *Staropolskie "h" i "ch"*. *Przyczynek do kontaktów międzyjęzykowych*. W: t e n Ź e. *Prace z dziejów języka polskiego*. Wrocław 1979 s. 278-282; M. K a r a ś. *O polskich χ na pograniczach językowych*. "Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego". Prace Językoznawcze 40 (Z zagadnień słowiańskiej fonetyki i fonologii) 1973 s. 77-83.

² K. Dejna określa śląskie *h* dźwięczne jako zależne od sąsiedztwa czeskiego (*Polsko-laskie pogranicze językowe na terenie Polski*. Cz. 2. Łódź 1953 s. 154-162).

³ Na przykład w mowie inteligencji białostockiej występuje w wyrazach *dziaha* 'pasek' – *dziażyć* 'bić paskiem', *halopa* 'kobieta bardzo wysoka', *halopy* (bez lp.) 'nogi'. Zob. P. W r ó b l e w s k i. *Regionalizmy w języku inteligencji białostockiej*. W: *Współczesna polszczyzna. Wybór zagadnień*. Praca zbiorowa pod red. H. Kurkowskiej. Warszawa 1981 s. 309-320.

W gwarach południowopodlaskich na styku z gwarami mazowieckimi od zachodu i małopolskimi od południowego wschodu W. Cyran stwierdził występowanie dźwięcznego spirantu krtaniowego we wschodnich punktach badanego obszaru, tj. zwłaszcza we wsiach o dawnym ukraińskim podłożu językowym. Występuje ono w takich wyrazach i formach, jak *buhaj*, *duha*, *hak*, *haftovany*, *harcy*, *hyka*, *hykafka*, *het*, *houoble*, *hurby* itd. (Kornica, Lipno, Łysów, Szczegłacin w b. pow. łosickim), *hodujo*, *hulać*, *houobelk'i* i in. (Czepielin w b. pow. siedleckim, Grodzisk w b. pow. sokołowskim)⁴. To dźwięczne *h* występuje także w genetycznie polskich wsiach tego obszaru, jak świadczy mniej już liczny materiał W. Cyrana: *buhaj*, *duha* || *duga*, *hak*, *het*, *houoble*, *hurby*, *hykafka* (Wyrzyki, Rzewuski-Zawady w b. pow. łosickim)⁵.

Warto przyrzeć się bliżej temu zjawisku, ponieważ w polskich wsiach badanego przez W. Cyrana obszaru dźwięczne *h* jest wymawiane raczej wyjątkowo. W miejscu etymologicznego *h* ≤ **g* występuje bowiem najczęściej *χ*, np. *χardy*, *χodować*, *puχać*, *vaxać śe*, *buax*⁶, *Sapexa*⁷, także w zapożyczeniach łacińskich i niemieckich *χerbata*, *χebel*, *χerody*, *Xanka*, *Xeńek* i innych, ale indywidualnie też *Helka*, *Helena* jako naśladowanie czyjejs wymowy. Stwierdzam to z całą pewnością, ponieważ pochodzę i stale mieszkam w takiej wsi, mam więc możliwość stałego obserwowania wymowy w różnych sytuacjach. Jednakże w jednej, szczególnej kategorii wyrazów zachowuje się owo dźwięczne *h* także w genetycznie polskich wsiach podlaskich, na co dotychczas – o ile mi wiadomo – nie zwracano uwagi⁸.

Materiał, jaki tu przedstawiam, pochodzi z moich własnych notatek ze wsi Roguziec w b. pow. łosickim (4 km od Rzewusek-Zawad – punkt 16 w pracy W. Cyrana, 3-8 km od dawniej ukraińskich wsi Łepki, Dawidy, Olszanka, Szydłówka) i Ostrowiec w b. pow. sokołowskim (6 km od Szczegłacina – punkt 4

⁴ W. Cyran. *Gwary polskie w okolicach Siedlec*. Łódź 1960 s. 172.

⁵ Tamże.

⁶ Por. też *blagi* 1. 'mało ważny, nieistotny', 2. 'słaby, wątpy, delikatny', 3. 'liczy, marny, nędzny'. Według *Słownika gwar polskich* (Oprac. przez Zakład Dialektologii IJP PAN w Krakowie pod kier. M. Karasia i J. Reichana. T. 1-3. Wrocław 1982-1989 – t. 2 s. 281) formy z -*g*- występują na Mazowszu i Podlasiu z terenami przyległymi.

⁷ To nazwisko jest na Podlasiu znane z popularnej tu, wielokrotnie wznawianej powieści Z. Kossak-Szczuckiej *Błogosławiona wina* (wyd. 1 – 1924 pt. *Beatum scelus*), która opowiada o wykradnięciu w Rzymie przez Mikołaja Sapiechę cudownego obrazu Matki Boskiej Kodeńskiej.

⁸ Na wartość ekspresywną *h* w gwarach cieszyńskich zwrócił chyba po raz pierwszy uwagę A. Kellner w pracy *Wychodłańska náręci* (Cz. 1. Brno 1946 s. 25-26). Później M. Karaś (jw. s. 81-82) wskazał przykłady wykorzystania dźwięcznego *γ* i *h* dla celów emocjonalnych w gwarach okolic Niska, a S. Warchol (tamże s. 87-88), w dyskusji nad referatem M. Karasia, podał sporą liczbę przykładów z własnej pracy *Gwary dawnej Ziemi Śiężyckiej* (Wrocław 1967). Przykłady te niemal w całości nie pokrywają się z wyrazami przeze mnie omawianymi.

w pracy W. Cyrana, 3-5 km od pierwotnie ukraińskich wsi Czaple, Sawice, Szkopy), sporadycznie z innych miejscowości. Są to wyrazy w większości nie występujące w pracy W. Cyrana i na ogół słabo poświadczony w polskich zbiorach słownictwa gwarowego. Ich opracowanie dalekie jest od wyczerpującego opisu tak pod względem geograficznojęzykowym, jak również pod względem etymologicznym. Sprawdzam je ze *Słownikiem gwar polskich* J. Karłowicza⁹ oraz zestawiam z wyrazami języka ukraińskiego i białoruskiego. Materiał przedstawia się następująco¹⁰:

hańać 'biegać (o dzieciach); chodzić po wsi': A *żeś ty hańać znowuś cauy ʘodvéčorek?* R; kšonc tylko *vyzvańa ji ʘon – moŭi – hańa po fšystk'eŭ fšax* R; *nie še žiž v domu tylko hańać po dvože* O; *hańa to lata, ji na žeći movo* O. Por. *haniac* 'biegać po dworze' *PleśzBoj* 34, sim. SGP II 165; ukr. *ганяти* 'ganiać, hasać', brus. *ганяць* id., pol. *ganiać*;

hapa 'morda, pysk': *hape džeš* O; tak'i, że *ʘon še dže, te hape rozval'i*, to tyż *ğemba moŭo* po našemu O; z *hapy* jak s *holovy* mu *še syŭe* R. Słowniki nie notują. Por. rozżawul *hape* Suchowola k. Zamocścia *LeszczTG* 305, oraz z okolic Biłgoraja *hapa* 'usta; twarz' i derywaty *hapać* 'głośno krzyzczeć (zwłaszcza coś obelżywego pod czwinaś adresem)', *hapać* 'krzykacz', *hapaty* 'krzykliwy' *MazBiłg* II 152; Lubicz podaje z Lublina *hapa* 'gapa, gamoń' PF IV 200, także *hapa* 'gęba, pysk, pyszczek' Puławskie, Józów k. Lublina, z okolic Kraśnika PF V 746. Brus. *эпапа* 'pysk';

hapać 'szczekać (o psie)': *pez hape* R; *pez bžeše, hape* O; czasownik dźwiękonaśladowczy od *hap*, *hap!*, naśladowującego szczenie psa jak ukr. *гавкати* 'szczekać, ujadać': *гавк*, brus. *гавкнудь* 'szczekać', pol. *haw*. Por. *hapać* 'głośno krzyzczeć' *MazBiłg* II 152;

harhotać 'halasować; głośno rozmawiać': *jağžeš te baŭury harhočo*, dro *še đegoš!* R; jak je tšy čtery baby *ji ɣuopy* to *harhočo* O. Raczej należy wiązać z ukr. *гаркати* 'warczeć (o psie); burczeć, gyczeć' i brus. *гаркаць* 'warczeć', por. *hercyć* 'warczeć' *PleśzBoj* 35, niż z pol. *charkać*, *charczeć*, *charkotać*. Polskie wyrazy *harkot*, *harkotać*, *hargotać* *Sławski* SE I 406 wywodzi z ukr.;

hekać 'czkać po jedzeniu': *mše še heka*, tak *še ʘodb'ija* O; tylko *jat ji hekau* R; *čongle* tylko *hekau ji hekau*, no *ji* pośed do aptekaža *ji moŭi* że mu *še tag heka*, a ten aptekaš mu *poŭžežau* «bo *še* pan pšejada» R. Por. *hykać* 'jakać się' SGP II 201, *y'ikac* 'czkać' *ZdanŁop* 151-152, oraz brus. *ікаць* 'czkać' i ukr. *гикати* 'mieć czkawkę, czkać'. *Linde* II 178 tylko *hepać* 'głośno się odbijać, rzygać', co *Sławski* SE I 415 kwalifikuje jako pol. dialektalne;

hercować 'pracować': *cauy žeń hercuje, hercuje ʘu* gospodaža, a poźni pšepije *ji iuš*. Jabłonna Lacka, b. pow. sokołowski; a. 'drzeć, pleć, gracować': *alem wyhercowaŭ* żele R; b. 'grzebać (o kurach)': *Te kuzyce nic tylko hercujo*, tak'e *doŭy* jak na kartofle *povyğžebyval'i* [...] R; o *iağ hercuje*, *zajme še* *ji dže*, Izdebki-Kosmy, b. pow. siedlecki (wieś małopolska, mazurząca); por. ukr. *герць* 'zmaganie, pojedynek', np. *sobaczi herci FrankoHryc* 233. Zob. niżej **hercować śc**;

hercować śc 1. 'zbytkować': Tak'e *ɣupak'i* by *žeŭtyn* *iağ* *zbytkujo*, to *hercujo še* O; 2. 'drapać się, gdy coś śwędzi' Izdebki-Kosmy b. pow. siedlecki, co do znaczenia por. *harcować się* 'trzeć się': *Bycek* [...] *straśnie sie harcuje* o te sosne. *Nie harcuj sie*, bycku! SGP II 169 (z *Krakowiaków* S. Ciszewskiego). Por. *jež* z okolic Mławy *harcować* 'drapać' *Lubicz* PF IV 275, sim. SGP II 190. – Wszystkie znaczenia **hercować**

⁹ T. 1-6. Kraków 1900-1911.

¹⁰ Zob. Wykaz źródeł na końcu niniejszego artykułu.

i *hercovać* są przenośne w stosunku do ogólnopol. *harcować* (czasem *hercować*), poświadczonego od XVI w. jako 1. 'potykać się, prowadzić utarczkę (przeważnie konno) w pojedynkę, odbywać harce przed bitwą; także: bić się, walczyć', 2. 'skakać, uganiać się na koniu; popisywać się zęczością w sztuce rycerskiej' SP XVI w. VIII 306-307, por. Linde II 172, SJPDor III 27. Pol. *harcować* traktuje się jako pożyczkę ze stczes. *harcovati* (od *harc*, co do którego wysuwano różne hipotezy etymologiczne), z pol. zaś m.in. ukr. *гарцювати* 'popisywać się jazdą konną', dial. też 'biegać; dokazywać; tańczyć' i brus. *гарцаваць* 'galopować', zob. Sławski SE I 404-405, URS I 319. Pojawiające się czasem postaci tego czasownika z -e-: u Lindego **hercować* z cyt. z M. Smotryckiego (Podole) i z *Zabaw Przyjemnych i Pożytecznych*, w SJPDor III 58 jako rzadkie z cyt. z A. Mickiewicza, por. też *harc* (69 razy): *harc* (1 raz z M. Reja) w SP XVI w., mają geografię wschodniopolską. Formy tego typu nawiązują do ukr. *герць* 'pojedynek, zmaganie', dawniej *грець, герець*, G. *герця*, kontynuującego ps. **ъгрьць: ѥграти* "z rozwojem znaczenia pod wpływem pol. *harc*" Sławski SE I 403-404 s.v. *harce, harcerz* (u M. Smotryckiego *hercerz*);

herod 'silny chłop, drab': Bolek niemocny, tera Bolka może pońeńerać, a to to draby, to *herody*. Suchodół Wielki k. Łosic. SJPDor III 60 tylko w lm. 'bożonarodzeniowe widowisko ludowe [...]; kołodnicy przedstawiający takie widowisko' oraz *herod-baba* 'kobieta despotyczna, brutalna, skłonna do kłótni' (od imienia władcy Judei);

hojda 'wysoka, niezgrabna dziewczyna': *velga ževa vyrosua*, ale taka *hojda* niezgrabna R. Słowniki nie notują. W związku z lwowskim wyrażeniem *hojda Maryna* 'dużego wzrostu, okazałej budowy' (zwłaszcza o dziewczynie) Z. Kurzowa podaje z materiałów SGP PAN *hojda* 'dziewczyna zbyt wysoka' (Stary Sącz) i *hojdacz* 'ktoś bardzo wysoki' (Dąbrowa Tarn.). KurzPol 171-172; por. *hojdać się* | *hućkać się* 'huścić się' MazBiłg II 152, *ʹhojdać* *s'e* 'huścić się, kołysać się' ZdanŁop 152, oraz ukr. *гойдати* 'kołysać' i brus. *гайдац(ца)* 'huścić się', *гайданне* 'kołysanie'. Pol. *hojdać (się)* 'huścić, kołysać' jako regionalizm wschodniokresowy zob. Sławski SE I 423-424; KurzPol 172;

holeń 'goleń' tylko w funkcji przymiotnika R; ogólnosłow. z ps. **golěнь* Sławski SE I 311-312, ale z fonetyką wsch.-słow., por. *ya'lonka* 'łydka' ZdanŁop 151, brus. *галенка* 'goleń', ukr. *голінка* id., *голінастий* pot. 'długonogi', ornit. 'brodzący';

holopa | **golopa** 'duża noga, goleń': *holopa* to jest noga, duża noga O; *holopy* ma jak u słońca R; żeś tam fsa żijū te *golopy* brudne! R; także w funkcji przymiotnika. Por. *holopki* 'nóżki gołe' PleszBoj 35, *holopa* 1. 'duża niezgrabna noga': o jakie to ma *holopy*, Lubelskie (Lubicz PF IV 200), 2. 'niezgrabia, jolop' Lubelskie, Biłgorajskie, Zamojskie (ib.), sim. SGP;

holokać 'krzyczeć, wydierać się': *vleže na xor ii holoka* tam jak na byduo R; (Co znaczy *holokać*?) – *kšyćyć* głośno R. Por. lwowskie *halukać* 'krzyczeć na kogoś, zastraszać', *holukać* 'gromić' oraz *halakać* 'mówić głośno' i ukr. *галакати* 'krzyczeć', także pol. gwar. *halukać* 'dużo, głośno mówić' Myślenickie, Krośnieńskie (materiały SGP PAN) KurzPol 167. *Holokać* może być też skojarzone z wykrzyknikiem *hola!*, co "dial. powszechne jako okrzyk na woły, konie" Sławski SE I 425;

holun 'dryblas, herod; prostak': *Їон брату не дау спіжлеза поставіці, а holunu, а holuna pšyjuu, holuna!* Suchodół Wielki k. Łosic; *Holuny* to nazywał'i «na rusk'ež fšax», to tfoj *Їojęc* zaše mo'ju na *holunax* R. Słowniki nie notują. Formacja z ukr. sufiksem *-un* (por. np. *лїтун* 'pędziwiatr', *жнрун* 'psotnik, swawolnik'), może od *голий* 1/ 'goły, nagi', 2. 'holysz, biedniak', *голяк* id., *голий* URS I 347 z motywacją semantyczną 'prostak'. Sufiks *-un* nierzadko występuje w polskich wsiach podlaskich, np. *beyun* | *zapartek, tertun* | *blaħaś* 'placzek z tartych kartofli', *Uebun* | *Uepkun* 'mieszkaniec wsi Łepki', w przymiotkach *Tetun, Vīrun* itp.;

holuxa | **oluxa** 'wysoka dziewczyna, kobieta': taka *velga baba* to *holuxa, oluxa* mo'no O. Formacja z suf. *-uxa* chyba od tej samej podstawy, co *holun*;

holudry tylko w lm. 'wysocy, rośli ludzie': *хуопцы* do Gostka *неподобне*, *Їoñi* *še* do *tey holudryf* podal'i R; – *holudry* – *uot* tak'e *velge* lu *že* *bes* formy R. Modyfikacja derywatu *holun(y)*;

houobel przén. '(o dziewczynie, kobiecie) wysoka, duża': *ževa jag houobel R*; baba *velga jag houobel O*. W znaczeniu podstawowym w lm. 'poboczne dyszle w wozie jednokonnym' XVI-wieczna pożyczka z ukr. *гоуболя*, brus. *агуболя*; zob. **Sławski SE I 426**;

houodraj(ec) 'urwis, urwipoleć (zwykle o dzieciach)': *urvis, uobus – houodraj mayo mofo Źu nas O*; taki drap rozlatany to *houodraj* albo *houodraiec R*; por. *holodraniec* 'hultaj, nicpoń' ust. z Ukrainy SGP II 188; ukr. *голодраниць* 'oberwaniec, obdartus': *holodranciw* pozbyraw, I. Kotlarewski (URS I 345). W tym znaczeniu też pol. reg. wschodniokresowy *holodryga* z ukr. *голодрига* SJPDor XI 196, KurzPol 172;

houomonić 'głośno mówić, zachowywać się, krzyżeć': *Ne houomoi tam! R*. Por. *homonić* 'halasować, szumieć' i 'głos wydawać (o kaczkach)' SGP II 102 (ze słowniczka gwary augustowskiej A. Osipowicza), także *gomon* | *homon* 'swar, zatarg' i *houmnić się* 'klócić się' **PleszBoj 35**. Czasownik *houomonić* jest kontaminacją ukr. *голос, голосний* z czasownikiem *гомонити* 1. pot. 'rozmawiać', 2. 'halasować'; por. też ukr. *гомін* 'gwar, wrzawa, zgiełk; szmer, szum' oraz brus. *гоман* 'halas' i *гаманиць* 'halasować';

houomonec 'krzykacz': *houomonec* (przezwisek) **R**; por. **houomonić**;

houop 'głupi, postrzelony': *leći na Źolep jag houop*, na noże, na *viduy*, *postšeleńec* [...] **R**. W ukr. i brus. brak odpowiedników; możliwa kontaminacja ukr. *голова* (має вітер у голові) | *юлоп*, pol. *jolop*, co jest pożyczką ruską, zob. **Sławski SE I 583-4**;

houyń 'gole miejsce na polu i w lesie, nieużytki': *houyńe* tak'e różne *povypšedavaj R*; tak'e pustki na polu *uornem* by w lesie *jak* na *houyńu O*; por. ukr. *голя* 'goly, nagi; pusty', SGP, **ŁapTerm** nie notują. Nazwy terenowe typu *Holota*, pole i las w b. pow. hrubieszowskim, *Za Houynoju*, łąka w b. pow. włodawskim, występują tylko we wschodniej części Lubelszczyzny **ŁcaNazwy 141, 154-156, 160**. W podobnych znaczeniach SJPDor III 10-11 poświadcza wyrazy *halawa* z ukr. *галава* i *гализна*; brus. *голыя*;

hopa (*hopšna*) 'wysoka, tęga dziewczyna, kobieta': *Ja to sob'e dumam, ktoš to tak'e hope veźńe*, to panna taka? **R**; tylko *ije* torty *ii* *dekulady ii* taka *hopšna* *še* *zval'ija R*. Por. *hopa* 'gromada czegoś, kupa, kuczka, np. gnoju, siana' w Tykocińskim **Głogor PF IV 821**, sim. SGP II 190, także *hopsza* 'panna, dziewczka a. kobieta wysokiego wzrostu, niezgrabna, ościęzala' (Kamieniec Podolski) w SGP; **MazBiłg II 152** notuje *houpa* | *hopa* 'zbyt duża porcja', KurzPol 172-173 *hopy* 'pieniądze' z żargonu złodziejskiego;

hrymnocć 'upaść i uderzyć się': *hrymnoj* o źemie *jag* *dugi R*; *hrymnoj* – *še* *pševroćiu O*; SJPDor III 113: *hrymnacć* jako reg. wschodniokresowy z cyt. z I. Chodźki i J. Slowackiego. Lwowskie *hrymacć*, *hrymnacć* 1. 'głośno uderzać, walić', 2. 'upaść' KurzPol 174. SGP II 193: *hrymnacć* 1. 'runać, obalić się, upaść całym ciężarem', 2. 'powalić, cisnąć, wyrzucić' z geografiją wschodniopolską i *rymnacć* 'upaść, zlecieć'. W gwarach bilgorajskich *grymnocć* | *rymnocć* 'upaść ciężko na ziemię lub na jakiś przedmiot' **MazBiłg II 151**; *gromnacć się* 'stuknąć, puknąć': *Kto się gromnie*, to usłysz (z pieśni) Rzeczycza k. Janowa Lubelskiego podaje **Lubicz PF IV 198**. Por. ukr. *гримнути* 1. 'stuknąć, wałnąć, trzasnąć', 2. 'krzyknąć', brus. *грымнуць* 'huknąć (np. o strzale);

hukać się 1. (o świni) 'okazywać popęd pćciowy': *šf'ina še huka O*; *pošet* *še* *Źo* knura *pytać*, *šf'ina še huka* **R**; por. **ZdanŁop 152**; 2. przén. (o ludziach): *Ktory žuob za babo lata to še huka*, *ii* *kob'eta to tyš še huka O*. SGP II 195 notuje *hukać* 'wołać' (Mazury) oraz *hukać się* 'halasować, broić, bawić się; uganiać się za czym' i podobne z różnych obszarów Polski, w zn. 'kiernozić się' (o świniach) tylko z A. Osipowicza (Augustowskie) i o głosie maciory (z Wielkopolski). **Sławski SE I 433** w tym znaczeniu jako stpol. i dial., także morawskie i ukr. dial. Sprowadzają się one, jak również ukr. *гукати* 'wołać, nawoływać, krzyżeć' i brus. *гукати* 'hukać', do ps. **gukati*, **hukati*, **chukati* od dźwiękonaśladowczych **gu!*, **hu!*, **chu!* Ibidem;

huknoć 'upaść; stuknąć': *huknoŭ* o żemie aż zadudniŭo R; jak to *huknie* tag gyośno [...] R. SGP II 195: *huknąć* 'grzmotnąć, uderzyć, pałać', SFPDor III 117: *huknąć* 1. 'huczeć (wydawać głos o niskim tonie [...]), 2. pot. 'uderzyć bardzo mocno; pałać, trzasnąć'. Czasownik od *huk* 'głuchy odgłos o znacznej sile, loskot, trzask', co Sławski SE I 432-433 wywodzi z ps. **gukъ*, **hukъ*, **chukъ* od wykrzykników dźwiękonaśladowczych **gu!*, **hu!*, **chu!*; jego zdaniem mało prawdopodobna pożyczka z czes. lub ukr. Mimo to dźwięczne *h* motywowane ekspresywnością wyrazu pozostaje w związku z ukr. *гукати*, *гукнути* 'grzmieć, huczeć' i brus. *гукать* 'stukać z loskotem';

hulać 1. 'tańczyć', 2. przen. 'bawić się, prowadzić rozwiązły tryb życia': *hulać* to tańcujo, na *hulank'e* jido; tyś letk'e żyće prova ži kto to *hula* O; jak ktoś śe rospije, rozlata to moŭo *rozhulaj* śe R. W polszczyźnie od XVII w. niewątpliwa pożyczka z ukr. *гуляти* 'spacerować; mieć wolny czas; bawić się' Sławski SE I 433-434; brus. *гуляць* 'hulać'. Do języka ogólnopolskiego przenikało wyłącznie znaczenie 'bawić się' KurzPol 174, na Podlasiu nieco rozszerzone;

hurba 1. 'dużo, kupa': Luże jido *hurbo* O; 2. 'zaspia śnieżna': duże *hurby* ze śniegu R; wykopel'iu śe v *hurbe* R. Co do zn. 1. por. *hurba* kamieni ust. z Litwy SGP II 197, także 'zabawa z tańcami' cyt. z E. Orzeszkowej (*Bene nati, Nad Niemnem*). W zn. 2. por. *hurby* bywajo ruvne s χato [...] ZdanŁop 152. SJPDor III 127: *hurba* 'wielka ilość czego, gromada, kupa, zwał, zaspia' jako regionalizm wschodniokresowy i zapożyczenie z ukr. *гурба*. Por. ukr. dial. *гурба* 'trzoda' Wólka Plebańska k. Białej Podl. ŁesPSS 285, także ukr. *хучугура* | *снігова завія* 'zaspia, wydma', brus. *гурба* | *снегавы занос* 'zaspia śnieżna', ros. *гурьба* 'gromada, kupa' Vasmer REW I 476-477; ŁapTerm 38-39;

hurhot (hurhotać) 1. 'hałas, loskot': Kedyś jag żelaznemy vozamy jež žil'i to tylko *hurhot* šet O; vozy jado, *hurhočo* O; 2. 'prostak': *hurhot* tak'i čuovek nieokšesany, nieočosany R; 3. 'starocie; stary człowiek, samochód itp.': stara krova teŭ *hurhot* O. Nieliczne przykłady z Lubelskiego, Tarnobrzskiego i Gorlickiego (z materiałów SGP PAN) KurzPol 174. Sławski SE I 437-438 *hurkot*, rzadziej *hurgot* i SJPDor III 127: *hurkot* określają jako dźwiękonaśladowcze. Por. ukr. *гуркіт*, G. *гуркоту* 'loskot, huk, turkot' i brus. *грукат* 'warkot'. 'Pol. *hurkot*, *hurkotać* może pod wpływem ukr. *h'urkii*, *hurkot'any*'. Sławski ib. Postaci z -g- występują w SWik: *hurgot*, i w gwarach okolic Biłgoraja: *hurgót* 1. 'stuk, loskot', 2. 'człowiek wyrażający półgłosem swoje niezadowolenie' MazBiłg II 153, także w różnych językach słowiańskich, zob. Sławski ib.;

huzdować śe (houzdować śe) 'palić się mocno, wysokim płomieniem': Uożeń śe *huzduje* pot kuchno, pal'i śe mocno R; ale śe *huzduje* to śe *huzduje* O; *houzduje* śe dżewo – to na fšax tak moŭo (Sokołów Podlaski); por. *hozdownać się* 'buzować się, o ogniu, palić się wielkim płomieniem' z okolic Węgrowa podaje Łopaciński PF V 747. Słowniki i KurzPol nie notują. Zapewne w związku z brus. *гусці* (*гул'у*, *гул'эш*) 'huczeć' i ukr. *гудіти* | *густ'и* id., *гуготіти* (o płomieniu) – *гуготити у печі*, *у комні* 'huczy w piecu, w kominie' URS I 370;

hyżić (śe) 'brzydzić się; obrzydzać coś komu': coś tak'ego, że śe *zhy ži*, zaraz voñituje O; čegoś śe obżyżić, ohy žić R; wżou mñe *zhy žiu* je žeñe R. SGP II 201: *hydzić się* 'brzydzić się' ze słowniczka okolic Drohiczyzna L. Czarkowskiego i *zhydzić* 'spaskudzić, zepsuć, sponiewierać rzecz jaką' z Kamieńca Podolskiego (Kremer Rocznik TNK 201). SJPDor III 138: *hydzić* daw. 'zohydzać, obrzydzać, czynić wstrętnym' z cyt. z A. Fredry i S. Staszica, *hydzić się* 'brzydzić się, wzdragać się' z cyt. z A. Dygasińskiego, odsyła do ukr. *hydyty sia*. Bogata dokumentacja u Lindego II 193-194 (zwłaszcza wschodniopolska) i w SP XVI w. VIII 378-379. Wobec poświadczenia rzeczownika *hydanie* 'obmowa' w XV w. i dial. *gīdzić*, *zagīdzić* z g-, Sławski SE I 442 opowiada się za rodzimością wyrazu, a *h-* uzasadnia wpływem wymowy czeskiej, może i ukraińskiej. W gwarach kresowych na obszarze pn.-wschodnim: *ya žić* 's'e 'brzydzić się', *γadas*'c | *γados*'c', *γaik*'i, *γaiko* | *γaika* ZdanŁop 151, por. **hadko* 'brzydko' z M. Dudzińskiego Linde II 164, pod wpływem białoruskim, np. *гадзіцца* 'czuć wstręt', na obszarze środkowo- i pd.-wschodnim: *hy žić* śe oraz *hydki* | *hydny* 'brzydzący się; obrzydliwy' ze słowniczka Czarkowskiego, *hydny* 'brzydki', *hydstwo* Werbkowice k. Hrubieszowa (PF V 748), *hydki*, *hydota* 'brzydota' Kamieniec Podolski Kremer Rocznik TNK 201 pod wpływem ukr. *гидити* 'obrzydzać', *гидувати* 'brzydzić się' i *гидкий* 'brzydki,

obrzydliwy, wstrętny'. Jako ukrainizm peryferyczny, nie należący do ogólnego zasobu wyrazowego Polaków z Kresów, kwalifikuje *hydki* 'brzydki' **KurzPol** 423-424;

hynovać 'biegać po wsi (zwykle o dzieciach)': Tylko *był hysovać* po fsi *cauy* zjeń! **R**; *Vyhysovać* *se* po fsi *ji jag zgyodniau* to pšyšet **R**; To *pes tag hysuje*, lata jak fśćekuy **R**. Zapewne w związku z brus. *гопсаць* 'ganiać'; z gwar wschodniopolskich **Lubicz PF IV** 200 notuje *hysiac* 'skakać' Kamionka lubartowska i nad Sanem, *hysnac* 'skoczyć' Krynice, Kryniczki k. Tomaszowa Lub. i z Lubelskiego za **Kolbergiem II** 211. Por. lwowskie *hyckać* 'skakać, podskakiwać', także z okolic Nowego Targu, Myślenic, Limanowej, Rzeszowa i ukr. *гидкати*, pol. gw. *hycać* z różnych obszarów **KurzPol** 174;

nahuja (**nabulsko**) 'tegi, niezgrabny, ociężały człowiek': *nahuja* – też gruby, tak'i zvalny, uazi jak słoń **R**; spasyo *se* to *nahulsko*, że ledwo uazi **R**. Por. *nahula* 'niedołęga, bałwanisko' **PleszBoj** 38, sim. **SGP III** 231, poświadczając także z Mazowsza w zn. 'niemrawy, nieruchawy'; *nahula* Kuraszewo k. Hajnówki **StudBiał** 53. **Linde III** 237 *nahula* 'glupkowaty [...], rozkisty, rozlazły' łączy w gniazdo etymologiczne z *nahulać się* i nieprzekonująco zestawia z ros. *нагуляться* 'naspacerować się', *нагулять* 'dohulać się, np. choroby'. Bliższy jest związek znaczeniowy i formalny z ukr. *нагуляти*, *нагулювати* 'przyby(wa)ć na wadze, (u)tuczyć się (o bydłe)';

perehuny 'rugi, lajanie, lanie': o! dostańeš *ty perehuny*, zobaćyš! **R**; Naśladowanie bez związku znaczeniowego ukr. *перегони* 'wyścigi': *перегнати*, *переганяти*, *перегонити* 'przegonić, przepędzić; przeganiać [...]', może skojarzone ze znanym na Podlasiu *pereščyć*, *vyperščyć* 'bić, zbić na kwaśne jabłko', co także oparte na jakimś skojarzeniu brzmieniowym (np. ukr. *перещепити* 'przeszczepić');

pohany (**pohańec**, **pohańac**) 'podły, zły; lajdak': tylko w przekleństwie *b'es pohany* – *ty b'eše pohany!* **R**; *pohańac* to na *хуора* gadajo jak *u*on tak'i lotny **O**; por. *pohany* 'pogański, zły' **PleszBoj** 40, *pohaniec* ib. 105; *pohany* 'szkaradny, obrzydliwy' z Kamieńca Podolskiego podaje **Kremer Rocznik TNK** 225, *pohany* 'pogański' z Lubelskiego **Lubicz PF IV** 234, sim. **SGP IV** 212-213, gdzie także *pohanny* ustnie z Litwy. **SJPDor VI** 808 z kwalifikacją *dawne* 'wstrętny, obrzydliwy, pogański' z cyt. z J. I. Kraszewskiego i W. Gomulickiego. **KurzPol** 424 *pohany* 'obrzydliwy' jako ukrainizm peryferyczny; ukr. *поганин* 'zły, brzydki, wstrętny', brus. *паганец* 'lajdak';

poxybel 'lajdak, łobuz, drań': a to *poxybel* pšebzdydu! **R**. **SGP IV** 213 *pohibiel* 'niepowodzenie, nie-szczęście' z gwary augustowskiej; *na poxybel!* 'niech mu się nieszczęści, niech przypadnie, zginie' z Kamieńca Podolskiego **Kremer Rocznik TNK** 226. **SJPDor VI** 810 *poxybel* jako dawne 'zguba, zatracenie, szubienica' tylko w wyrażeniu *na poxybel* bez cyt., oraz *poxybelnik* reg. 'miejsce grząskie, niebezpieczne' z cyt. z M. Rodziewiczówny. Z ukr. *погибель* 'zguba, śmierć': *погибати* 'ginać';

trepeha 'bagnó, trzęsawisko': No to my vleźli v buota tak'e tamuj, *trepehy*. No *ji* *xo*żem, *ji* *gabli* *ve*zo, *su*xaż *že*š psy šćekaio, ale čort *ve* gže? **R**. Por. *ochoza* lub *trabeza* 'bagnisko, moczar porosty krzakami' **PleszBoj** 39. Wyraz gwarowy występujący w wielu punktach pogranicza polsko-ukraińskiego w różnych postaciach fonetycznych i w podobnym znaczeniu. Por. *trepież* 'bagnó' Gałęzów i Ponikwoda pod Lublinem (Ponikwoda dziś w Lublinie), *trapeza* 'błoto, chlapanina' Józów w okolicach Lublina, *trepeza* 'bagnó, mokre miejsce' z "Tygodnika Ilustrowanego" (cyt. źle zlokalizowany) w **SGP V** 414-419; *trepeza* | *trebeza* 'łozą, krzaki, kruszyna; chrust; drobne zarośla; gęste krzaki; gąszcz w lesie, teren niedostępny', także w wyniku przeniesienia semantycznego w uogólnionym znaczeniu 'bagnó, grzęzawisko bagienne' w kilku wsiach w okolicach Siemiatycz, Mielnika, Hajnówki i Sokółki, zob. **ŁapTerm** 123. Strona fonetyczna wyraźnie wskazuje na ich wsch.-słow. pochodzenie. Z ukr. czasownikami *теребити*, *требити* 'karczować' M. Lesiów wiąże nazwy terenowe *Terebeze*, *Terebiže*, *Terebież* (łąki i pole w b. pow. włodawskim), *Trebyka* (łąka w Polatyczach, b. pow. białski) z rzadkimi sufiksami *-ež*, *-yka*, zob. **ŁesNazwy** 173.

Podlaskie wyrazy z dźwięcznym *h* krtaniowym, stanowiącym kryterium powyższego zestawienia, dają podstawę do poczynienia pewnych obserwacji. Z 36

odnotowanych jednostek leksykalnych dokładnie połowa nie ma poświadczenia w źródłach w takiej postaci fonetycznej lub w takim znaczeniu; w części zgadza się jedynie ze słownictwem bojarów międzyrzeckich, zestawionym w końcu XIX w. przez ks. A. Pleszczyńskiego, np. *hańać*, *nahuua*. W części są to wyrazy po raz pierwszy zanotowane: *holun*, *holuxa*, *holudry*, *houomońić*, *houomońec*, *houop*, *houyń*, *hysovać*, *perehuny*, a ze względu na formę także *huzdovać še* i *trepeha*. Są to więc dialektyzmy o wąskim zasięgu terytorialnym. Kilka ma zasięgi szersze, obejmujące także Lubelszczyznę, południowo-wschodnią Małopolskę i kresy południowo-wschodnie, jak *hoйда*, *holokać*, *houodrajec* – *hołodraniec*, *hopa*, *hopśńa* – *hopsza*. Znajdują się wśród tych wyrazów regionalizmy wschodniokresowe: *hojdać się*, *hrymnać*, *hurba*, może też *hercovać* i przez SJPDor kwalifikowane jako dawne *hydzić*, *pohany*, *pohybel*. W większości są to zapożyczenia z gwar ukraińskich, rzadziej białoruskich, lub też wyrazy powstałe pod ich wpływem.

Wszystkie przedstawione wyrazy mają specjalny charakter. Są wśród nich terminy topograficzne *houyń*, *trepeha*. Najwięcej jednak odnosi się do ludzi, będąc ich określeniami ze względu na cechy charakteru: *houodraj(ec)*, *houomońec*, *houop*, *pohany* i *pohańec*, *pohybel*, albo właściwości fizyczne: *hoйда*, *holuxa*, *hopa*, *nahuua*, jak również ze względu na właściwości fizyczne i psychiczne jednocześnie: *herod*, *holun(y)*, *holudry*. Silny ładunek ekspresji zawierają czasowniki *hańać* i *hysovać*, *hapać*, *hekać*, *hercovać*, *harhotać*, *holokać*, *houomońić*, *hrymnońić*, *hukać še* (o ludziach), *huknońić*, *hulać*, *huzdovać še* – stanowią one zbiór najliczniejszy, lub rzeczowniki nazywające części ciała: *hapa*, *holeń*, *holopa*, występujące też w funkcji przymiotnik. Mocniejszymi odpowiednikami rodzimych i nienacechowanych wyrazów są wreszcie: *hercovać* wobec *drapać*, *grzebać*, *drzeć*; *hurba* zamiast *zasp*, *hyżić* zamiast *obrzydzać*, *perehuny* wobec *rugi*, *tajanie* (podobnie jak *vyperešćyć* zamiast *zbić*).

Wśród przedstawionych wyrazów tylko terminy topograficzne *houyń*, *trepeha* oraz *houobel* i *hukać še* w podstawowych znaczeniach mogą być semantycznie neutralne, zawsze jednak wymawiane z dźwięcznym *h*. Warto zauważyć, że to *h* występuje także w wyrazach rodzimych, jeżeli są one silnie nacechowane ekspresywnie: *hapać*, *holeń*, *huknońić*, *hyżić* (?), chociaż w innych, nienacechowanych wyrazach z *h* może ono być wymawiane bezdźwięcznie. Znamiennym tego przykładem są nazwy miejscowości *Drohiczyn*, *Hadynów*, *Halasy*, *Hołubla*, *Horoszki*, *Hołowczyce*, *Hołowienki*, *Hruszew*, *Huszwew*, w których etymologiczne *h* zawsze jest wymawiane jak *χ*, a więc *droχićyn*, *χadynōf*, *χalasy*, *χouubla*, *χorošk'i*, *χouofćyce*, *χouońenk'i*, *χrušef*, *χušlef* || *ušlef*.

Mając na uwadze postać fonetyczną, trzeba podkreślić, że na tym obszarze, od wieków etnicznie przemieszanym, oboczność *g* : *h* jest m.in. wyróżnikiem

przynależności wyrazów i form do systemu gwary ukraińskiej lub polskiej¹¹. Dalekim refleksem tej oboczności są przykłady *hańać, holeń, holopa, hurhot : hurgot*, w których można widzieć zastąpienie pol. *g* przez ukr. *h* z motywacją ekspresywną. Normalnie jednak wymiana typu *gruša : hruša, bagno : bahno, iagne : iahne* nie zachodzi, nawet we wsiach pierwotnie ukraińskich. Świadczy to o ich całkowitym spolonizowaniu. Z innych cech fonetycznych zwracają uwagę postaci z pełnogłosem *-oło-* (*houobel, houomońić, houop*), *-ere-* (*perehuny, vype-rešćyć*), twarde *r* zamiast *ř* (*š*) w *trepeha*. Z nielicznych właściwości morfologicznych charakterystyczne są sufiksy: *-ec* (*houodrajec, houomońec, pohaneć*), *-un* (*holun*), *-uxa* (*holuxa*), *-yń* (*houyń*), co znajduje potwierdzenie w ustaleniu M. Łesiowa, że na obszarze o systemach językowych blisko spokrewnionych większa część słownictwa różni się odpowiednimi cechami fonetycznymi, a stosunkowo mniejsza – cechami morfologicznymi¹². Interferencją można tłumaczyć kontaminację *houomońić* i *houop*.

Ekspresywność dźwięku *h* nie tłumaczy jego genezy¹³, jest wartością wtórną, powstałą w wyniku mieszania się elementów obu systemów językowych, pozostających od dawna we wzajemnym kontakcie¹⁴.

Ekspresywna funkcja przedstawionych i być może jeszcze innych tego typu wyrazów (jak np. ogólnopol. i gwar. *hultaj*) jest tak silna, że stanowi obecnie bodaj jedyną podstawę utrzymywania się dźwięcznego *h* w polskich gwarach na Podlasiu. Na tym tle zrozumiała jest fakultatywna wymowa *h* w innych, nienacelowanych emocjonalnie wyrazach, np. *duha, buhaj, hak, hodovać*¹⁵. Na ten szczegół nie zwrócił uwagi W. Cyran w swoim opracowaniu, prawdopodobnie dlatego, że zbierał materiał przez wypełnianie kwestionariusza, a słownictwo ekspresywne trudno jest w ten sposób zebrać. Nie dostrzegła też tego zjawiska E. Kamińska w gwarze Kamianek, formułując wniosek, że to *h* utrzymuje się

¹¹ Zob. M. Łesiów. *Polsko-ukraińskie oboczności leksykalne w gwarach z pogranicza*. W: *Z polskich studiów slawistycznych*. Seria 5: Językoznawstwo. Warszawa 1978 s. 279-286.

¹² Tamże s. 286.

¹³ Na taką właśnie genezę *h* w obrębie polskiego systemu językowego wskazywał J. Otrębski w recenzji książki T. Lehra-Splawińskiego *Język polski. Pochodzenie, powstanie, rozwój* ("Slavia Occidentalis" 19:1948 s. 418-430). Przyjmując za A. Brücknerem rodzimość postaci fonetycznej wyrazów *hańba (gańba) : ganić, hardy : gardzić, hołota (gołota) : ogolocić, błahy, ohydny* i innych, J. Otrębski wysunął hipotezę mówiącą, że "z początku postaci z *h* były w użyciu obok dawnych z *g*, mianowicie zależnie od tego, jak były uczuciowo zabarwione, aż z czasem zapanowały postaci z *h*" (tamże s. 426). Stanowisko to zdecydowanie zakwestionował K. Nitsch, przede wszystkim dlatego, że nie wszystkie wyrazy i zwłaszcza zapożyczenia ruskie (ze względu na inne obce cechy fonetyczne) dadzą się w ten sposób wyjaśnić. Zob. *Wybór pism polonistycznych* s. 173-174.

¹⁴ Zob. A. Brückner. *Wpływy języków obcych na język polski*. W: Tenże. *Początki i rozwój języka polskiego*. Wybór prac pod red. M. Karasia. Warszawa 1974 s. 413; Łesiów, jw. s. 286.

¹⁵ Por. Cyran, jw. s. 172.

tylko u najstarszych informatorów¹⁶. Przedstawiony materiał dowodzi, że utrzymywanie się dźwięcznego *h* w polskich wsiach na Podlasiu znajduje motywację w ekspresywnej funkcji tego dźwięku, istniejącego na zasadach cytatu w wyrazach przejętych z gwar ukraińskich lub powstałych pod ich wpływem.

WYKAZ ŹRÓDEŁ

- FrankoHryc** – I. Franko. *Hrycewa szkolna nauka. Wirszi, opowiadannia, kazky*. Kyjiw 1990.
- Gloger PF IV** – Z. Gloger. *Słownik gwary ludowej okr[ęgu] tykocińskim*. "Prace Filologiczne" 4:1893 s. 795-904.
- Kremer Rocznik TNK** – A. Kremer. *Słowniczek prowincjonalizmów podolskich ułożony w Kamieńcu Podolskim w r. 1863*. "Rocznik Towarzystwa Naukowego Krakowskiego" 41:1870 s. 178-259.
- KurzPol** – Z. Kurzowa. *Polszczyzna Lwowa i kresów południowo-wschodnich do 1939 roku*. Wyd. 2 rozszerzone. Warszawa–Kraków 1985.
- LeszczYG** – I. i Z. Leszczyńscy. *Teksty gwarowe z Suchowoli w Zanojskieni*. "Język Polski" 40:1960 s. 305-306.
- Linde** – S. B. Linde. *Słownik języka polskiego przez ...* Wyd. 2. T. 1-6. Lwów 1854-1860.
- Lubicz PF IV** – R. Lubicz [H. Łopaciński]. *Przyczynki do nowego słownika języka polskiego*. "Prace Filologiczne" 4:1893 s. 173-279.
- ŁapTerm** – Cz. Łapicz. *Terminologia geograficzna w ruskich gwarach Białostocczyzny na tle wschodniosłowiańskim*. Warszawa–Poznań–Toruń 1981.
- ŁesNazwy** – M. Łesiów. *Terenowe nazwy własne Lubelszczyzny*. Lublin 1972.
- ŁesPSS** – M. Łesiów. *Polsko-ukraińskie oboczności leksykalne w gwarach z pogranicza*. W: *Z polskich studiów slawistycznych*. Seria 5: Językoznawstwo. Warszawa 1978 s. 279-286.
- Łopaciński PF V** – H. Łopaciński. *Przyczynki do nowego słownika języka polskiego*. "Prace Filologiczne" 5:1895 s. 681-976.
- MazBiłg** – J. Mazur. *Gwary okolic Biłgoraja*. Cz. 2: *Fleksja*. Wrocław 1978. (Słownik s. 144-177).
- O** – Ostrowiec, b. pow. Sokółów Podlaski (materiał rękopiśmienny w zbiorach autora).
- PleszBoj** – A. Pleszczyński. *Bojarzy międzyrzeccy. Studium etnograficzne*. Warszawa 1892 (Słowniczek gwary miejscowej s. 32-47).
- R** – Roguziec, b. pow. Łosice (materiał rękopiśmienny w zbiorach autora).
- SGP** – J. Karłowicz. *Słownik gwar polskich*. Ułożył ... T. 1-6. Kraków 1900-1911.
- SGP PAN** – *Słownik gwar polskich*. Oprac. przez Zakład Dialektologii Polskiej IJP PAN w Krakowie pod kier. M. Karasia i J. Reichana. T. 1-3. Wrocław 1982-1989.
- SJPDor** – *Słownik języka polskiego*. Red. nac. W. Doroszewski. T. 1-11. Warszawa 1958-1969.

¹⁶ E. Kamińska. *Gwara wsi Kamianki na Podlasiu*. Praca magisterska napisana pod kier. prof. dra hab. Z. Leszczyńskiego. Lublin 1989 s. 44 (mps BKUL).

- Sławski SE** – F. S ł a w s k i. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. T. 1-5. Kraków 1952-1982.
- SP XVI w.** – *Słownik polszczyzny XVI wieku*. Red. nac. M. R. Mayenowa. T. 1-18. Wrocław 1966-1988.
- StudBiał** – *Studia nad gwarami Białostoczczyzny. Morfologia i słownictwo*. Praca zbiorowa pod red. E. Smułkowej i I. Maryniakowej. Warszawa 1984.
- SWil** – *Słownik języka polskiego*. Wyd. M. Orgelbrand. Cz. 1-2. Wilno 1861.
- URS** – *Ukrajinsko-rosijskij słownyk*. Hołownyj red. I. M. Kyryczenko. T. 1. Kyjiw 1953.
- Vasmer REW** – M. V a s m e r. *Russisches etymologisches Wörterbuch*. Bd. 1-3. Heidelberg 1950-1958. Tu posługuję się wydaniem rosyjskim: *Etimologičeskij słowar' russkogo jazyka*. T. 1-4. Moskwa 1986-1987.
- Zdanłop** – A. A. Z d a n i u k i e w i c z. *Gwara Łopatowszczyzny. Fonetyka, fleksja, słownictwo*. Wrocław 1972.
- B. D. D r i n c z e n k o. *Słowar' ukrajinskoji mowy*. T. 1-4. Kyjiw 1907-1909.
- Podręczny słownik polsko-białoruski*. Pod red. A. Obrębskiej-Jabłońskiej i M. Biryły. Warszawa 1962.
- Słownik ukraińsko-polski*. Pod red. S. Hrabca, P. Zwolińskiego. Warszawa 1957.

EXPRESSIVES STIMMHAFTES H IN POLNISCHEN MUNDARTEN IN PODLASIE

Z u s a m m e n f a s s u n g

Das stimmhafte laryngale *h* wird von Polen realisiert, die aus Ostgebieten stammen bzw. an der Grenze zu polnisch-ostslawischen Gebieten wohnen (unter dem Einfluß des Ukrainischen und Weißrussischen) oder auch in der Nähe der polnisch-böhmischen Grenze wohnen (unter dem Einfluß des Tschechischen). Es wird von manchen Autoren Schlußfolgerung gezogen, daß das stimmhafte *h* von den ältesten Dorfbewohnern bewahrt wird. Der Autor dieses Artikels kommt zur Erkenntnis, daß die Stimmhaftigkeit des Lautes in den polnischen Dörfern, wo er untersucht wurde, eine expressive Erscheinung ist, was auch die einzige Grundlage für sein Erhalten bildet. Die stimmhafte und laryngale Realisierung von *h* beschränkt sich auf Wörter, die aus dem Ukrainischen und Weißrussischen stammen (z.B. *hahać*: ukr. *ганяти*, weißruss. *ганяць*; *hekać*: ukr. *гякати*; *holokać*: ukr. *галакати*; *hołodrai(ęc)*: ukr. *голодраїнець*; *rohysel*: ukr. *погибель* usw.) oder auch unter dem Einfluß des Ukrainischen und des Weißrussischen entstanden sind (z.B. *holun*: ukr. *голий*, *hoćmońić*: ukr. *голос* Ꞥ *гомоніти*, *hoćor*: ukr. *голова* Ꞥ *ґолоп*, *pańca*: ukr. *нагуляти*, *nağudźwати*, *hysovać*: weißruss. *гойсаць* usw.). Das gemeinsame semantische Merkmal dieser Wörter bildet eine starke emotionale Färbung. Expressiv motiviert sind auch alternierende Wortformen *goleń* : *holeń*, *golopa* : *holopa*, wobei manche auch semantische Unterschiede aufweisen: *gańać* (treiben, z.B. Kühe auf die Weide); *haniać* (laufen (über Kinder), im Dorf herumlaufen), *ħerod* (Herodes, König von Judäa), *ħerody* (volkstümliches Weihnachtsspiel); *ħerod* (ein kräftiger Bursche).

Übersetzt von E. Krukowska